

О.М. БОЙКО,
канд. екон. наук, с.н.с.,
провідний науковий співробітник відділу інноваційної політики,
економіки та організації високих технологій,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

НОВІ ВИМІРИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА КРАЇН – ЧЛЕНІВ ЄС

У сучасних нових вимірах економічного розвитку актуальним є питання розвитку інноваційних процесів, які можна розглянути на прикладі деяких країн – членів ЄС (Фінляндія, Нідерландів) та України. Отже, у Фінляндії розвиток інноваційних процесів є найбільш ефективним у світі за рахунок переорієнтації фінської економіки з виробництва сировинних ресурсів на наукомістке виробництво. Так, визначаючи основні напрямки реалізації розвитку інноваційних процесів до 2009 р. Рада з наукової та технологічної політики Фінляндії впроваджувала політику, пов'язану з якісною післядипломною освітою та заохоченням до наукової діяльності. Завдяки цьому в країні було створено 130 шкіл післядипломної освіти, метою яких є поліпшення якості підготовки дослідників у процесі роботи над дисертацією, а також розширення спектра міжнародного співробітництва. Також Радою схвалено заснування п'яти кластерів (енергетика та захист навколишнього природного середовища; металопродукція й машинобудування; лісова галузь; охорона здоров'я; інформаційна та комунікаційна індустрія).

Рада схвалила Доповідь з питання національної інноваційної політики, у якій визначено основні положення Національної інноваційної стратегії (2008 р.). Передбачено надання підтримки конкурентоспроможності фінської економіки; забезпечення потреб споживачів та охорона навколишнього природного середовища. Впровадженням Стратегії займалася Рада з питань досліджень та інновацій (2009 р.), яка замінила Раду з наукової та технологічної політики.

За даними Eurostat у Фінляндії державне фінансування витрат на виконання наукових досліджень і розробок незначно зросло – з 25,7 % (2010 р.) до 28,9% (2017 р.) до загального обсягу витрат, у той час як фінансування за рахунок коштів підприємницького сектора, навпаки, дещо зменшилось – з 66,1% (2010 р.) до 57,0 % (2017 р.) до загального обсягу витрат [1].

Окрім Ради з наукової та технологічної політики у Фінляндії дієвим інститутом є Національне фондове агентство з технологій та інновацій «Tekes», яке вкладає кошти у створення нових продуктів. Для фінансування створення нових продуктів воно надає третю частину коштів, необхідних для реалізації заявленого інститутами проекту, а іншу частину інвестує Фондове агентство. Метою його діяльності є підтримка науки (гранти, інвестиційні кредити) шляхом створення стартапів і проведення підприємствами науково-дослідних розробок.

Фінляндія досягла успіху в розвитку інноваційних процесів завдяки запровадженню механізму державно-приватного партнерства. Держава володіє частками в пріоритетних підприємствах; забезпечує регулювання відсоткової ставки; надає підтримку підприємствам в інноваційній сфері; активно розвиває національну інноваційну систему. Зокрема, шляхом розвитку технопарків. Так, наприклад компанія «Technopolis» здійснює управління 22 технопарками, розташованими в шести містах Фінляндії, а також ще двох одиниць – у м.Таллінн (Естонія) та у м. Санкт-Петербург (Росія). Площа мережі технопарків становить понад 300 тис. м² (офісні та лабораторні приміщення). На цій території зосереджено понад 950 малих, середніх та великих компаній, які працюють у сфері ІКТ, електроніки, біотехнологій, медичних технологій, а також технологій у сфері лісової і харчової промисловості. На території технопарку кількість працюючих становить понад 12 тис. осіб [2].

Іншою формою розвитку національної інноваційної системи у Фінляндії є еко-індустріальний парк. Перший еко-індустріальний парк розташований в Рантасалмі. Фінансування відбувається шляхом реалізації Програми сусідства INTERREG III в Балтійському морі (2000–2006 рр.). До його складу входить кластер підприємств у сфері механічної переробки деревини. Виробник логотипу «Rantasalm – Oy» охоплює значну кількість зайнятого населення в регіоні (майже 100 осіб). Надається послуга постачання опалення та електроенергії як для індустріального парку, так і для мешканців його території.

У Фінляндії розвиток кластерів відбувається найбільш активно завдяки реалізації Національної промислової стратегії. Головним завданням Стратегії є створення кластерів у пріоритетних галузях економіки (таких, як лісова промисловість, енергетика, охорона здоров'я, харчова промисловість, будівництво, кольорова металургія). Першим було створено кластер інформаційних та телекомунікаційних технологій, що характеризувався розвиненою системою освіти, впровадженням інновацій, виробництвом та наданням послуг. Переважна частина продукції виробляється компанією «Nokia». Згідно з прогнозом, темпи розвитку кластера становитимуть 8,1% на рік, що перевищуватиме очікувані темпи розвитку економіки в цілому більш ніж у 2,5 рази (3,2%) [2].

У кластерах створено дослідницькі центри (Керуюча дослідницька компанія «Форест кластер», Керуюча дослідницька компанія в енергетичній сфері «Кліін», Дослідницький центр відтворюваної енергії «Енергон» та ін.). Завдяки створенню таких інститутів інноваційного розвитку країна спромоглася досягти високого рівня розвитку інноваційних процесів. Однак, незважаючи на позитивну динаміку інноваційної діяльності у Фінляндії, основною проблемою, що стримує розвиток, є незначна участь малих підприємств в інноваційному процесі.

Розвиток інноваційних процесів у Нідерландах реалізують Міністерство економіки Нідерландів, Міністерство освіти, культури і науки Нідерландів згідно з Програмою «Знання та інновації». Основу Програми становить довгострокова стратегія «Назустріч планам сталого розвитку продуктивності».

У країні здійснюється також реалізація програми «Шлях до інновацій: боротьба з Ліссабонськими амбіціями», основною метою якої є поліпшення інвестиційного клімату в країні; стимулювання інноваційної діяльності; розвиток стратегічно важливих видів економічної діяльності та ін.

У Нідерландах підприємства, зосереджені у виробництві високотехнологічних галузей промисловості (судно- та авіабудування, а також пов'язані з ними технології (електронні сенсорні, радіолокаційні та радіотехнічні системи, програмне забезпечення, виробництво складових частин авіаційної техніки «Fokker Aviation», виробництво наземної техніки).

Для проведення наукових досліджень у високотехнологічних галузях держава (понад 60,0%) здійснює фінансування за рахунок коштів, виділених Міністерством освіти, культури та науки Нідерландів. Зазначимо, що 16,0% наукових розробок фінансує Міністерство економічної справи Нідерландів, 6,0% – Міністерство сільського господарства, природи та безпеки продуктів Нідерландів, а 4,0% – Міністерство транспорту, водного господарства та громадських робіт Нідерландів. Найменші внески у розвиток високотехнологічних галузей промисловості здійснюють Міністерство охорони здоров'я та спорту Нідерландів, Міністерство будівництва, планування населених пунктів та навколишнього середовища Нідерландів, Міністерство закордонних справ Нідерландів, Міністерство оборони Нідерландів (1,5–3,0%).

Крім міністерств, основними інститутами розвитку інноваційного процесу є Агенція інноваційної політики, Нідерландська рада наукових досліджень, Королівська академія наук Нідерландів, Нідерландська організація прикладних наукових досліджень. В останній зазначеній організації працює понад 500 осіб, які здійснюють новітні наукові дослідження та незалежні експертизи, надають консультаційні послуги, видають ліцензії та сертифікати (безпека і оборона, якість життя, промисловість і техніка, будівництво та обслуговування, інформаційні та комунікаційні технології).

Розвиток інноваційних процесів супроводжується реалізацією кластерного підходу, сутність якого полягає в розподілі економіки країни на «мегакластери» (машино- та приладобудівна галузь; хімічна промисловість; енергетика; агропромисловий комплекс; будівництво; охорона здоров'я; транспорт та ін.) [3]. Іншим прикладом є створення мережі інноваційних центрів (18 од.), в яких працює понад 140 осіб. Фінансування їхньої діяльності відбувається за рахунок коштів держави.

Також створюються технопарки, які відрізняються один від одного за масштабом, структурою та обсягами наданих послуг, ступенем наукомісткості, а також кількістю учасників. Однак вони мають і спільну особливість – створюються неподалік великих університетських центрів, а ініціатива створення належить місцевим органам влади. Використовуючи новітні технології сприяють вирішенню питань, пов'язаних з проблемами соціально-економічного розвитку регіону. Так, «Leiden Bio Science Park» характеризується високим ступенем концентрації підприємств, науково-дослідних установ, освітніх організацій, які спеціалізуються в сфері розвитку біологічних наук і біотехнологій. На території технопарку зосереджено понад

60 підприємств («Astellas», «Mentor», «Base Clear» тощо), в яких зайнято понад 3500 осіб.

На території Нідерландів діє понад 16 індустріальних парків, які є майданчиками для здійснення промислової, сервісної та торговельної діяльності. Індустріальний парк «Рандстад» займає площу в понад 8,000 км² (майже 7,1 млн осіб.). Завдяки взаємодоповненості та організованій співпраці між міськими центрами були налагоджені синергетичні зв'язки (надання комерційних послуг (м. Амстердам), виробництво хімії, хімічна промисловість та транспорт (м. Гаага), оптова торгівля та освіта (м. Утрехт).

До особливостей інноваційного розвитку Нідерландів необхідно віднести те, що еволюція інноваційних процесів відбувається на рівні регіонів; реалізуються міжнародні програми з інноваційного співробітництва; запроваджуються міжнародні інноваційні проекти щодо розвитку підприємств малого та середнього бізнесу. Однак, незважаючи на позитивну динаміку інноваційного розвитку підприємств існують фактори, що перешкоджають розвитку. Зокрема, це стосується питань недостатньої науково-дослідної діяльності на підприємствах, а також дефіциті докторів наук з науково-технічних спеціальностей.

З метою активізації українсько-європейського співробітництва у сфері розвитку інноваційних процесів необхідно переглянути незавершені нормативно-правові документи, поновити ті, що є актуальними, а також розробити нові державні цільові програми.

1. Відповідно до Концепції створення індустріальних (промислових) парків, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 447-р. від 1 серпня 2006 р., було започатковано розвиток цього виду діяльності в нашій країні, визначено механізм та послідовність дій з реалізації державної політики у сфері створення та розвитку індустріальних (промислових) парків, гарантувалися широкі можливості для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні.

У 2012 р. зареєстровано Закон України «Про індустріальні парки». З метою подальшого розвитку індустріальних парків в Україні актуальним є проєкт закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України, спрямованих на залучення інвестицій в промисловий сектор економіки шляхом запровадження стимулів в індустріальних парках» (номер реєстрації 3724 від 23.06.2020 р.), а також проєкт закону «Про внесення змін до Митного кодексу України, спрямованих на залучення інвестицій в промисловий сектор економіки шляхом запровадження стимулів в індустріальних парках» (номер реєстрації 3725 від 23.06.2020 р.). Метою законопроєктів є сприяння залученню іноземних та вітчизняних інвестицій у створення нових виробництв шляхом розвитку індустріальних парків.

2. Необхідно зазначити, що, на відміну від індустріальних парків, в Україні відсутнє інституційно-правове забезпечення щодо їх функціонування, тому до основних завдань функціонування кластерів в Україні слід віднести: створення та розвиток кластерів (розробка нормативно-правової бази щодо створення та функціонування кластерів, зокрема визначити на законодавчому

рівні поняття «кластер», «кластерна політика», «кластеризація»; створення та реалізація державних програм сприяння розвитку кластерів; створення Реєстру кластерів в Україні); розвиток кластерних зв'язків та мережевого співробітництва; збільшення впливу і відповідальності місцевих органів влади в умовах децентралізації стосовно забезпечення розвитку кластерів; реалізацію ефективної кластерної політики можлива в контексті комплексу заходів щодо суттєвого покращення інвестиційного клімату; розробку моделей використання механізму державно-приватного партнерства з метою залучення недержавних інвестиційних ресурсів для розвитку кластерів, перш за все забезпечення території необхідною інфраструктурою; законодавче визначення механізму створення транснаціональних кластерів.

3. В Україні чинні окремі законодавчі акти, які визначають правові, економічні та організаційні засади функціонування технологічних парків. На нашу думку, необхідно невідкладно вжити заходів за такими напрямками, як: вдосконалення чинного Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків» та впровадження заходів державної підтримки розвитку технопарків; посилення кадрового потенціалу; надання державної фінансової підтримки для розвитку технопарків та оновлення матеріально-технічної бази; розроблення ефективного механізму взаємодії науки – бізнесу – влади, у тому числі через систему електронного урядування та створення онлайн-сервісу; інтернаціоналізація вітчизняних технопарків та їхнє включення до глобальних інноваційних мереж шляхом залучення прямих іноземних інвестицій, трансферу технологій та розвитку співробітництва з іноземними технопарками; здійснення досліджень стосовно перспектив розвитку технопарків, розроблення на їхній основі програм та систем оцінювання результатів їх функціонування та ін. Також необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат для залучення китайських та вітчизняних інвесторів щодо розвитку спільних промислових підприємств на інноваційних засадах в пріоритетних видах економічної діяльності, розробити та реалізувати спільні українсько-європейські проєкти на замовлення урядів країн у космічній та авіаційній промисловості; виробництві машинобудівної продукції; виробництві нових матеріалів та дженериків, а також ІТ технологій.

Список використаних джерел

1. Eurostat. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=rd_e_fundgerd&lang=en
2. Теплый финский климат. URL: <https://old.sk.ru/news/b/press/archive/2012/04/16/statya-o-seti-tehnoparkov-technopolis-finlyandiya-na-osnovanii-intervyu-s-ee-osnovatelem-pertti-huuskonenom-i-sozdatelem-tehnoparka-otaniemi-finlyandiya-mervi-keki.aspx>
3. Інноваційна політика зарубіжних країн: концепції, стратегії, пріоритети. URL: <http://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/36385.pdf>